

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 13

פרשת וארא - שם שמיים בלימוד גמרא וזמירות שבת

**" וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וְאָרָא אֶל אֲבְרָהָם אֶל יִצְחָק
וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וְשְׁמוֹ ה' לֹא נִזְדַּעַתִּי לָהֶם" (ו ב-ג)**

"אלו שאין להן חלק לעולם הבא... ההוגה את השם באותיותיו... תדע לך שלא גלה אותו לאבות העולם ולמה גלה אותו למשה על שהלך לגאול את ישראל" (תנחומא)

הזכרת שם שמיים לבטלה | חומרת האיסור | הזכרת שם שמיים בלימוד גמרא | הזכרת שם שמיים בזמירות שבת

אקרא. תדע לך שלא גלה אותו לאבות העולם ולמה גלה אותו למשה על שהלך לגאול את ישראל."

1.. בפרשתנו, נגלה ה' למשה רבינו ע"ה ואומר לו: "אני יי". ודרשו חז"ל (תנחומא וארא סי' א): "ילמדנו רבינו מהו שיקרא אדם את השם באותיותיו, כך

והיינו ששמו של הקב"ה נעלה וגבוה כל כך שאין ראוי להשתמש בו אלא לעניינים נשגבים, לכן לא גילה ה' את שמו אלא למשה, על מנת שיגאל את ישראל.

וכתוב בתורה (דברים פ"ו פס' יג) "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד וּבְשִׁמוֹ תִשָּׁבַע". ודרשו חכמים במסכת תמורה (ד א) שפסוק זה הוא אזהרת עשה² למוציא שם שמיים לבטלה. כמו כן בעשרת הדברות (שמות פ"כ פס' ז) ציונו הקב"ה "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁוָא כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֶפְסֵר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשָׁוָא", ואמנם

א. הזכרת שם שמיים לבטלה

כתוב בתורה, "אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֵתוֹ תַעֲבֹד וּבְשִׁמוֹ תִשָּׁבַע". ודרשו חכמים במסכת תמורה שפסוק זה הוא אזהרת עשה למוציא שם שמיים לבטלה.

ויש סוברים שמקור האיסור מהפסוק: "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁוָא כִּי לֹא יִנְקֶה ה' אֶת אֶפְסֵר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשָׁוָא".

למעשה נחלקו ראשונים ואחרונים האם יש באיסור זה לאו דאורייתא, או רק עשה דאורייתא ולא דרבנן.

בטעם האיסור הסבירו הרמב"ם והרמב"ן, שמאחר ויש חיוב לירא את ה', אסור להזכיר את שמו לבטלה!

שנו רבותינו אלו שאין להן חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס והלוחש על המכה ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך, אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו, ראה כמה קשה חלול השם, אמר בן עזאי כביכול הקדוש ברוך הוא לא הזכיר שמו עד שאמר שתי תיבות בראשית ברא ואחר כך אמר אלהים, רשב"א אומר אף משה לא הזכיר את השם עד שאמר עשרים ואחד תיבות האזינו השמים ואדברה וגו' (דברים לב) ואח"כ כי שם ה'

¹ גליון זה מבוסס על מאמרי שהתפרסם בקובץ 'בעלי אסופות' קיץ תשע"ג.

² בדרך כלל אזהרות הם שם למצוות לא תעשה, אולם ישנם גם אזהרות שהם מצוות עשה, החילוק בין אזהרת עשה ללא תעשה הוא, שעל אזהרת עשה אין עונש, לעומת זאת על אזהרת לא תעשה נעשים (עיין תמורה שם וברש"י ד"ה היא אזהרת עשה, וכן בסנהדרין נו א).

אֶלְהֵיךָ לְשָׂא כִּי לֹא יִנְקָה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשָׂא. כלומר, לכאורה יש סתירה בשיטת הרמב"ם בדין זה, שפעם כתב שהאיסור הוא אזהרת עשה ופעם כתב שהוא לאו.

וכבר עמדו האחרונים על הסתירה בדברי הרמב"ם ונחלקו בשיטתו, האם סובר להלכה שאיסור הוצאת שם שמיים לבטלה, הוא איסור דאורייתא, או עשה מדאורייתא ולא דרבנן [ולא הבאתי כאן דבריהם מאחר ולא באתי לדון בשיטתו, אלא לסקור בקצרה את שיטות הראשונים, וראה בהערה מראה מקומות לקצתם³].

וכדעת הרמב"ם (בסה"מ), שאיסור הוצאת שם שמיים לבטלה הוא אזהרת עשה, כתבו גם הסמ"ג (עשין ד) והיראים (סי' תה). וכ"כ החינוך (מצוה תלב) והוסף (מצוה תל) שיש גם איסור דרבנן, שכתב "וצריך האדם להזהר מאד מהזכיר ברכה לבטלה, שיש בדבר עונש חמור שמזכיר שם שמים המקודש שלא לצורך, וחכמים סמכו הדבר ללא דלא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ובא וראה כמה היו זהירין בזה בדורות הראשונים, שהרי שמשון נזיר אלהים נשא אשה מפלשתים אשר אהב בנחל שורק, והיה זהיר כל כך בהזכרת השם שלא להזכירו כלל בין לצורך או שלא לצורך, שדלילה הכירה כי הגיד לה את כל לבו בהזכירו אלקים בתוך דבריו באמרו אליה כי נזיר אלקים אני (שופטים טז ז), וכמו שכתוב אחריו ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו, ואמרו זכרונם לברכה (סוטה ט ב) מנא ידעה, ומהם שאמרו ניכרין דברי אמת, ומהם שאמרו על שהזכיר שמשון אלהים בתוך דבריו, ואף על פי שלא אמר דרך שבועה אלא דרך סיפור".

לדעת השאלות (יתרו סי' נג), איסור הזכרת שם שמיים לבטלה הוא לאו הנלמד מהפסוק 'לא

פסוק זה נדרש על איסור שבועת שוא (שבועות כא א), אולם יש ראשונים הסוברים שאף על איסור הוצאת שם שמיים לבטלה נאמר, כמבואר להלן.

בטעם האיסור כתב הרמב"ם (ספה"מ עשין ד): "ואם תאמר אי זה עון בזה, נאמר שהוא עזב היראה כי מיראת השם שלא יזכר שמו לבטלה". והרמב"ן בפירושו לתורה (שמות כ ז) כתב: "וסדר זו המצוה אחר אזהרת ע"ז, כי כאשר ראוי ליראה את ה' הגדול והנורא שלא לתת כבודו לאחר, כן ראוי לתת כבוד לשמו, והנושא אותו לשוא מחללו, כענין שכתוב ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (ויקרא יט יב). וכמו שהחמיר בע"ז וכתב העונש כי הוא אל קנא פוקד עון אבות על בנים, כן כתב בזה העונש כי לא ינקה אותו".

ומצאנו בראשונים כמה שיטות בגדר האיסור, ו"א שהוא אזהרת עשה, ו"א שהוא לאו דאורייתא ושורש מחלוקתם היא בלימוד, מאיזה פסוק נלמד איסור זה.

הרמב"ם בספר המצוות (שם) מנה ציווי זה כמצוות עשה, מהפסוק את ה' אלוקיך תירא, כשיטת הגמרא בתמורה (שם). אולם בהלכות שבועות (פ"ב ה"א) כתב הרמב"ם: "ולא שבועה לשוא בלבד היא שאסורה, אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור, ואף על פי שלא נשבע. שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא, ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה". עוד נראה לכאורה קשה, ממה שכתב הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"א ה"ו): "כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן". הרי פסק שהמברך ברכה שאינה צריכה, דהיינו שנושא שם שמיים לבטלה, הוא כנשבע לשוא, ובנשבע לשוא האיסור הוא איסור לא תעשה, המפורש בעשרת הדברות "לא תשא את שם ה' "

³ בשיטת הרמב"ם האם הוצאת שם שמיים לבטלה היא עשה, לאו, או איסור דרבנן. עיין: מג"א (או"ח סי' רטו ס"ק ו), אליה רבא (שם ס"ק ה), צ"ח (ברכות ס א ד"ה כח), מנחת חינוך (מצווה ל), נשמת אדם (כלל ה סע' א), העמק שאלה (יתרו סי' נג ס"ק ב). **הערת הרב גיורא ברנר שליט"א:** עי' לרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' כו וס"ק קה) שלכאורה דבריו סותרים זה את זה אם הוא איסור דאורייתא או דרבנן, וע"ע שו"ת תשובה מאהבה (ח"ב יג ע"ב), ברכ"י (סי' מו ס"ק ו) ושו"ת תורת חסד (או"ח סי' ז ס"ק א).

אולם התוס' (ראש השנה לג א ד"ה הא) הוכיחו שהפסוק לא תשא, הוא אסמכתא והאיסור נובע מהפסוק "את ה' אלוקיך תירא" (כשיטת הרמב"ם וסיעתו) וז"ל, "דהיא דרשה דרבנן דהא אמר בפרק מי שמתו (ברכות כא א) ספק קרא אמת ויצ"ב ספק לא קרא חוזר וקורא ולא אסרינן מספק משום לא תשא ומוציא שם שמים לבטלה דאסרינן בפ"ק דתמורה מדכתיב את ה' אלהיך תירא הני מילי בלא ברכה", ולשיטתם יש חילוק בין ברכה שאינה צריכה לבין הזכרת שם שמיים לבטלה בלא ברכה⁴.

2. עוון הזכרת שם שמיים לבטלה עוון חמור הוא, כמבואר בגמרא נדרים (ז ב): "אמר רב חנין אמר רב השומע הזכרת השם (שמוציא שם שמיים לבטלה, רש"י ד"ה הזכרת) מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנידוי שכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות מצויה ועניות כמיתה שנאמר כי מתו כל האנשים", ופירש רש"י (שם ד"ה שנאמר) דהיינו דתן ואבירם שנעשו עניים⁵. ובתוספות (שם ד"ה שכל מקום) כתבו: "פי' הרב

אלעזר דנפקא לן מדכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך, מדהזכרת שם דמצוה גורם ברכה דהיינו עושר א"כ הזכרת שם דלבטלה גורם עניות. ור"י פי' דנפקא לן מדכתיב גבי שבועת שקר ובא אל בית הגנב וכלתו ואת

תשא. וז"ל "שאלתא דאסר להון לדבית ישראל לאיתבועי בשיקרא בשמא דקב"ה וכל מאן דמשתבע בשיקרא בשמא דקב"ה לית ליה מחילה לעולם דכתיב לא תשא את שם ה' אלוקיך לשוא וגו' ולא מיבעיא אשתבועי בשיקרא אלא אפילו אפוקי שם שמים לבטלה אסור, מדאפקיה קרא לא תשא ולא כתיב ולא תשבע, דאפילו אדכורי שם שמיים לבטלה".

ב. חומרת האיסור

כאמור לעיל, לדעת חלק מהראשונים האיסור נלמד מהפסוק "לא תשא", פסוק זה הוא היחיד (פרט לאיסור ע"ז) בעשרת הדברות בו מוזכר עונש "כי לא ינקה".

הגמרא במסכת נדרים פוסקת שמי ששומע את חבירו מזכיר שם שמיים לבטלה, חייב לנדות אותו. מאחר ובכל מקום בו מזכירים שם שמיים לבטלה מצויה עניות.

ההסבר לזה הוא שכתוב "בכל מקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתך". ואם במקום שמותר להזכיר שם שמיים, יש ברכה, הרי שבמקום שאין רשות להזכיר ומזכירים, יש ההיפך מברכה, עניות.

האבן עזרא כתב על איסור זה ביטוי חריף מאד, "ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו"⁶.

וכן דעת הרמב"ן בפירושו לתורה (שם) שכתב "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא... ועל דרך הפשט יאסור עוד שלא ישא על שפתיו השם הנכבד על חנם, כלשון לא תשא שמע שוא (שמות כג א), ובל אשא את שמותם על שפתי (תהלים טז ד), כי הדבור יקרא כן בעבור שישא בו קול. וכן משא דבר ה' (זכריה ט א), וכן ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש (ישעיה ג ז), שישא קולו לאמר כן. ובאמת שגם זה אסור, ונקרא בלשון חכמים מוציא שם שמים לבטלה (תמורה ג ב). וכבר אמרו רבותינו (נדרים י ב. ספרא ויקרא ב) מנין שלא יאמר אדם לה' עולה, לה'

חטאת, אלא יאמר עולה לה', חטאת לה', ת"ל קרבן לה' (ויקרא א ב), והלא דברים קל וחומר, ומה אם מי שהוא עתיד להקדיש אמרה תורה לא יחול שמי אלא על הקרבן, על אחת כמה וכמה שאין מזכירים שם שמים לבטלה".

⁴ וע"ע בשו"ת רע"א (סי' כה) שרצה ע"פ זה לחלק בין שבועת שוא, הזכרת שם שמיים לבטלה וברכה שאינה צריכה, וס"ל שברכה שאינה צריכה ושבועת שוא הם בלאו והזכרת שם שמיים לבטלה היא בעשה ולכן קלה יותר. וראה מה שהעיר עליו בהעמק שאלה (שם).
⁵ וראה בגמ' ע"ז (ה א) שם מבואר ג"כ שדתן ואבירם נעשו עניים. ובתוס' (שם ד"ה אלא) שביארו את ההכרח לומר שנעשו עניים.

בעבורו איפה הם שיכול לפייסם וכי יוכל לילך מקצה השמים ועד קצהו ומתהום ארעא עד רום רקיע לפייס את כל הנמצאים שבעליונים ובתחתונים שהרי נגע בכולם, לכך נאמר כי לא ינקה ה' אין הדבר ביד הקדוש ברוך הוא למחול עוון זה כי לא ניתן למחילה כלל. ואין להאריך יותר בחומר השבועה ובחומר המזכיר שם שמים לבטלה כי זה ידוע ומפורסם. ואורך גלות זה יוכיח כי יספיק עוון זה לבד לאורך גלות החל הזה מצד ההרגל המצוי על לשוננו כי שם שמים שגור בפה כל איש מישראל לא יזדעזע ולא יפחד בזכירתו, ועל כל עבירות שבין אדם לחבירו יש דין למטה ובעוון פלילי זה לית דין ולית דיין."

ובספר משיבת נפש⁶ (ח"י שרה א) כתב לדרוש על הפסוק "ותמת שרה בקריית ארבע" אל תקרי בקריית אלא בקריאת ארבע, כלומר שלא היה לה שום עוון חוץ מהזכרת שם שמיים פעם אחת, כשאמרה לאברהם, ישפוט ה' ביני ובינך. ודרשו ע"ז בבראשית רבה (פרשה מה) "ראויה היתה שרה להגיע לשניו של אברהם, ועל ידי שאמרה ישפוט ה' ביני ובינך נמנעו מחייה שלשים ושמונה שנה". והוסיף עוד וכתב "וכבר סמכו על זה, כל המוציא שם שמים לבטלה הרי זה נעקר מן העולם".

ואחר שראינו עד כמה חמור עוון זה, נלמד שיש לדקדק, להזהר ולהשמר לבל יעלה על שפתנו שם שמיים לבטלה.

3. אחת השאלות המעשיות בדין הזכרת שם שמיים לבטלה היא האזכרות שבתלמוד. בהרבה מקומות בתלמוד מובאים פסוקים, או ברכות ותפילות שמוזכר בהם שם ה', השאלה היא האם מותר לומר את שם ה' שבמקומות אלו, או שיש לשנות ולומר בכינוי ה'.

לכאורה יש להוכיח מהגמרא בברכות (כב א) להיות. שבגמרא שם שנינו: "דתניא והודעתם לבניך ולבני בניך וכתבי בתריה יום אשר עמדת

עציו ואבניו והזכרת השם לבטלה דומה קצת לשבועת שקר".

וכפי שראינו הרמב"ן (שם) לומד את האיסור מהפסוק "לא תשא" המובא בעשרת הדברות. ושם נאמרה האזהרה "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא". משא"כ בשאר הדברות פרט לע"ז שבכולם אין אזהרה.

וראה בדברי האבן עזרא (שמות כ ז) שכתב "והכלל, לא מצאנו בעשרת הדברים, שכתוב שם שכר טוב מפורש רק בכבוד אב ואם, ולא עונש מפורש רק בע"ג ובנשיאות השם לשוא. ורבים חושבים, כי הנושא השם לשוא לא עשה עבירה גדולה. ואני אראה להם כי היא קשה מכל הלאוין הבאים אחריו... ואילו לא היה בישראל רק זאת העבירה לבדה, תספיק להאריך הגלות ולהוסיף מכה על מכותינו".

ובכלי יקר (שמות כ ז) כתב לבאר מפני מה עונשו של המוציא שם שמיים לבטלה חמור: "ואם כן בדין נזדעזע כל העולם בשעה שאמר לא תשא כי כולם נוגעים בדבר העונש, וטעמו של דבר מבואר בלשון לא תשא שהוא לשון הגבהה כי דבר זה דומה לנושא האילן ומגביהו שודאי כל הענפים מזדעזעים עם האילן... כך הנשבע בשמו יתברך יען כי כל הנמצאים תלויין בשמו יתברך והנושא את שמו יתברך כאילו נשא והגביה כל הענפים הנשואים עמו ודבוקים בו דהיינו כל נמצאי מעלה ומטה, ואם כן דין הוא שכולם מזדעזעים ושיהיה הפורענות נוגע בכולם ולפיכך נאמר כאן כי לא ינקה ה', לשון כי הוא כמו נתינת טעם וכאילו הוא מילתא דפסיקא שאי אפשר לנקותו כי לא ניתן למחילה כלל, והוא הדבר אשר דיברנו בשם ה' כי אין הקדוש ברוך הוא מוחל כי אם בדברים שבינו לבין הבריות אבל לא בדברים שבין אדם לחבירו, ולפיכך זה שנגע בגוף האילן הקדוש וגרם פורענות לכל הענפים דרי מעלה עם דרי מטה איך ימחול לו הקדוש ברוך הוא, והנמצאים שקיבלו הפורענות

⁶ לר' יוחנן בן ר' אהרן לוריא. מן הראשונים (הר"ה - הרע"ד).

שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינו מקבלין טומאה".

ומהרש"א (ברכות שם ד"ה שהיה) פירש "היינו כדלעיל שלא אמר אזכרות שבו ואמר ליה שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וגו' שהיא כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וכל אותיות שלה הם שמותיו של הקדוש ברוך הוא ואין מקבלין טומאה כאש הזה". ומזה גם

כן יש להוכיח שאין איסור הזכרת שם שמיים לבטלה בתוך כדי הלימוד.

ואף שלכאורה גם בדברי מהרש"א אפשר היה לבאר שכוונתו לחלק בין פסוקים לבין שאר אזכרות שבתלמוד, יותר נראה שכוונתו לכל האזכרות, דלקמן הבאתי ממהרש"א (שם ו א) שמפורש מתיר כל האזכרות שבדרך לימוד.

ולפי זה יבואר שינוי הלשון שברש"י (ברכות שם ד"ה מגמגם), שרש"י הוסיף מילה וכתב "מגמגם וקורא", ולשון 'קורא' נופל על המקרא ולא על

תושבע"פ, שעל תושבע"פ נופל לשון 'שונה' כדמוכח באותו דף ממש בברכות. והנה לדעת רש"י אין היתר כלל באזכרות שבתלמוד ואפילו למי שאינו בעל קרי, ולכן פירש שאותו תלמיד של ר"י בן בתירא דילג על האזכרות שבמקרא. אמנם מהרש"א שס"ל דשרי, לא שינה הגרסא וכתב כמו שכתוב לפנינו בגמ' "תלמיד אחד שהיה מגמגם".

לפני ה' אלהיך בחורב, מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע אף כאן באימה וביראה וברתת ובזיע. מכאן אמרו הזבים והמצורעים ובאין על נדות מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות. אבל בעלי קריין אסורים, רבי יוסי אומר שונה הוא ברגליות ובלבד שלא יציע את המשנה, רבי יונתן בן יוסף אומר מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא, רבי נתן בן אבישלום אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו, רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר לא יכנס למדרש כל עיקר ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר, רבי יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ".

וממה שאמר ר' נתן בן אבישלום שמציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו, משמע שאם אינו בעל קרי, מותר לומר אזכרות אפילו בתוך לימוד בגמרא. אולם רש"י (שם ד"ה אזכרות) פירש שהאזכרות הם "במקראות הנדרשים",

ולפי זה אולי צריך לחלק בין פסוקים שמובאים בתלמוד לבין ברכות ותפילות.⁷

ובהמשך הגמרא מביאה מעשה: "תניא רבי יהודה בן בתירא היה אומר אין דברי תורה מקבלין טומאה מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא אמר ליה בני פתח פין ויאירו דבריך שאין דברי תורה מקבלין טומאה

ג. הזכרת שם שמיים בלימוד גמרא

בהרבה מקומות בתלמוד מובאים פסוקים או חצאי פסוקים, ברכות ותפילות שונות שבהם מוזכר שם שמיים. האם מותר במקומות אלו להזכיר שם שמיים או שיש לשנות ולומר ה'?

הפוסקים מחלקים בין פסוקים שמוזכרים בגמרא לברכות ותפילות שמוזכרות בגמרא.

בפסוקים - היעב"ץ מעיד שכשהיה ילד וקרא לפני אביו 'החכם צבי', שינה ואמר ה', החכם צבי הורה לו לקרוא את השם כרגיל. ולמעשה לדעת רוב האחרונים מותר ומצווה להזכיר שם שמיים, ולדעת הח"י אדם אפילו בחצי פסוק.

אולם הערוך השלחן חולק ואוסר להזכיר שם שמיים בפסוקים שבגמרא.³

⁷ וראה לקמן שכך כתבו הרב אחרונים.

ואות שמזה יודעין יותר המקרא ממה שקורין המקרא אף כהויתן].

וממשיך היעב"ץ וכותב שלדעתו כלל אין צורך בראיות לדן זה ופשוט וברור שמותר לקרוא האזכרות שבפסוקים בתלמוד, "כי מאי טעמא נשנה קריאת הכתובים ממה שהם בתורה. והלא קריאתן מצוה. וכי לחנם ולבטלה קורא אותן בדרך תלמודו, הלא זהו עיקר תלמוד תורה ששקול כנגד כל המצות, כשדורש ומפרש הפסוקים. ואי אפשר מבלי שיקראם".

וכך פסק הפרי מגדים (או"ח סי' רטו א"א ס"ק ה): "אבל כשלומד פסוקים בתלמוד ודורשן רשאי לאומן כמו שהם כתובים עם הזכרת השם". וכך פסק המשנה ברורה (סי' רטו ס"ק יד) ועוד הרבה אחרונים (הביאום השד"ח אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א אות מג. הגר"ע יוסף שליט"א שו"ת יבי"א ח"ג או"ח סי' יד, וע"ע בשו"ת להורות נתן ח"ט יו"ד סי' לג).

בערוך השלחן (או"ח סי' רטו סעי' ב) חלק והחמיר: "אבל הגדול בלימודו לא יאמר השם בפירוש אלא יאמר

השם וכן יאמר אלקינו וכן הדורשים ברבים ומזכירים פסוק שיש בו שמות לא יפרש השם אלא יאמר השם ואף שיש מתירין נכון להתרחק מזה וכן אנחנו נוהגים".

אולם למעשה כפי שראינו רוב הפוסקים לא סוברים כן, ולא עוד אלא שלדעת החיי אדם (כלל ה' סעי' ב) אף בחצי פסוק מותר לומר את האזכרות. אמנם האגר"מ (או"ח ח"ב סי' נו) כתב שיש להזהר ולא להפסיק באמצע פסוק, אלא אם מזכיר את השם עליו לומר את כל הפסוק. ובשו"ת אבני

בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' פא) נשאל האם מותר לומר האזכרות שבפסוקים שבתלמוד והשיב, "אף על גב דחזינא למיקרי דרדקי דקפדי בהכי. וסוברין שיש בו חשש דלא תשא את שם ה' לבטלה. בודאי טעות הוא בידיהם, ולא חזינן לרבנן קשישאי דקפדי בהכי. ואיברא איפכא הוא נהירנא כד הוינא טליא. וגריסנא גמרא באנפא אבא מארי הגאון ז"ל, כשהייתי מגיע לפסוקים וקריתי השם בכינוי כפי מה ששמעתי ממלמדי. היה גוער בקורין כך, והורנו לקרות השם כקורא בתורה".

והביא היעב"ץ את ראיותיו של החכם צבי להיתר והם,

1. הראייה שהבאנו לעיל מהגמרא בברכות לגבי בעל קרי. ונכונה גם למי שהוא בעל קרי, לפי שקי"ל להלכה האידנא שאף בעל קרי קורא כדרכו.

2. מדברי התוס' (ע"ז יט ב ד"ה ישלש) שכתבו בשם ר"ת שבלימוד תלמוד בבלי יוצאים ידי חובה של לעולם ישלש אדם שנותיו, שליש מקרא,

שליש משנה ושליש תלמוד. והראייה היא, שאם קורא את הפסוקים שלא כמו שכתובים במקרא, כיצד יצא ידי חובה. אלא ודאי שקוראים האזכרות שבפסוקים כרגיל [ועיין בשו"ת אגר"מ (או"ח ח"ב סי' נו) שכתב לדחות ראייה זו, דאטו לא יצא ידי חובה לימוד מקרא בשניו קל מלשון הפסוק. והוסיף שם: "הא למוד המקרא הוא להבין ולידע שכן צריך לכתוב וכן צריך לקרא, ואף אם ילמוד בלשון אחר אם אך הוא באופן שידע מזה היטב מה שנאמר בהקראי נמי יצא, ואם לא ידע מה שנאמר בהקראי אף שיאמר כלשון הנכתב לא יצא, ולכן ודאי שייך שנצא בלמוד מקרא מה שאנו לומדין בתלמוד בבלי שמביא הפסוקים ודורש כל תיבה

ג. הזכרת שם שמיים בלימוד גמרא (המשך)

בברכות ותפילות - היעב"ץ מחלק בין ברכות שפותחות בפתיחה הרגילה "ברוך אתה ה'", לבין ברכות שפותחות אחרת ובתוכם מוזכר שם שמיים. ברגילות אסור להזכיר, אולם באחרות מותר טעם הדבר הוא שאם לא יזכיר שם שמיים, יש חשש שכשיבוא לברך אותה במקום חיובה, יטעה ויאמר ה' כמו שהתרגל בלימוד הגמרא.

אולם לדעת המגן אברהם אין היתר להזכיר שם שמיים שבברכות ותפילות, ראייתו היא מזה שבכמה מקומות במשנה רבי יהודה הנשיא כתב רק ברוך, ולא ברוך אתה ה'. מפני שכששנה לתלמידיו, שנה להם ללא הזכרת שם שמיים.

למעשה לדעת רוב הפוסקים אין להזכיר שם שמיים בברכות ותפילות שבגמרא⁴.

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כלל הלכה תורת חיים בבעת אסוף
ע"ש ר' חיים שו"ת ד"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים

ועל ראיית המג"א העיר היעב"ץ: "אינה כל כך ראייה. כי שם הדבר ידוע שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. לכן קיצר התנא (או הכותב ומעתיק) וסמך על הידוע לכל שכל הברכות מתחילין בשם. אבל במקום שנזכר שם באמצע הנוסח במטבע ארוך שאין הכל יודעין שצריך להזכיר שם השם, ודאי צריך ללמודו כתקנו, כדרך שאמרו בתינוקות אגב מפטרייהו".

ובשו"ת שואל ומשיב (ח"ג סי' נג) הביא השואל ראייה לדברי היעב"ץ, מהגמרא בברכות (י ב) לגבי מי שלא קרא ק"ש בזמנה שאומרת הגמרא שלא הפסיד את הברכות ויכול לאומרם, ומזה שיכול לאומרם עם האזכרות שבהם, יש להוכיח כדעת היעב"ץ. אולם השואל ומשיב דחה ראייה זו: "דק"ש שכתוב בתורה יוכל לקרות האזכרות ג"כ כמו שכתבו בתורה משא"כ שאר ברכות שאינו כתוב רק שתקנו חכמים להזכיר בעת המאורע כל דרך למודו אסור ודו"ק".

ולא הבנתי את דחייתו, שהרי ראיית השואל לא הייתה מקריאת שמע, אלא מברכות ק"ש, שבהם לא הפסיד את האזכרות ויכול לאומרם כמו שהם. וברכות ק"ש אינן כתובות בתורה ולמרות זאת התירו לו לאומרם אפילו אחר זמן ק"ש עם האזכרות שבהן, ושפיר יש מזה ראייה לסברת היעב"ץ⁹.

עוד ראייה לסברת היעב"ץ יש להביא מדברי מהרש"א בח"א (ברכות ו א ד"ה שאפי"י) שבגמרא שנינו "ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך". וביאר מהרש"א: "והכי מפרש לה לענין עוסק בתורה בכל מקום שאתן לך רשות להזכיר שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בע"א אסור להזכיר ש"ש דהוה לבטלה וק"ל". הרי

ישפה (ח"ג סי' כג) הוכיח מהגהות הגר"א (שבועות טו ב) שמותר לומר שם ה' אף בחצי פסוק כדעת הח"י אדם, וכתב במסקנה: "ולכן נראה שבזמן שקוראים הדיבור המתחיל ברש"י ויש שם גם שם ה', מותר לקרוא שם ה' ממש, ולפי היעב"ץ הנ"ל גם חיוב יש בו".

4. אף לאחרונים הסוברים שמותר לומר האזכרות שבפסוקים, לא ברור שהיתר זה נכון גם לאזכרות שבמטבע ברכות ותפילות שבתלמוד.

במסכת ברכות (נד א) שנינו: "הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה". והמשנה ממשיכה ומביאה שם עוד ברכות. וכתב הרמב"ם בפיהמ"ש (ברכות פ"ט מ"א): "וכבר אמרנו לעיל שכל מקום שיאמר ברוך, ר"ל ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם". וכן כתבו התוס' (ברכות שם ד"ה הרואה) בשם רבינו שמעיה שכל הברכות הנזכרות במשנה יש לברכן בשם ומלכות.

ומזה הוכיח המג"א (או"ח סי' רטו ס"ק ה"ע"פ הסבר מחצית השק"ל) שאין לומר האזכרות שבברכות שבתלמוד. שהרי בברכות אלו יש שם ומלכות ולמרות זאת רבי יהודה הנשיא כששנה לתלמידיו שנה ללא הזכרת שם ומלכות. ולכן כתב המג"א, "אבל גדול בשעה שלומד הברכות בגמרא אומר בלא הזכרת השם". וכך פסק המשנה ברורה (שם)

אולם היעב"ץ (שם) הביא את דברי המג"א וחלק עליו: "ועוד אני אומר שאף אם נזדמנו לו אזכרות במטבע ברכות המובאים בתלמוד כגון סוף פסחים כן ה' אלקינו יגיענו למועדים כו'. יראה לי שמזכיר השם כדרך שקוראו בתורה. שהרי צריך שילמוד הברכה כתיקונה. שיהא נוסחה רגיל על לשונו כתקנו, שאם יבוא לצאת בו י"ח שלא ישנה במטבע ברכות".

⁸ ועיין בשד"ח (אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א אות מג) שכתב להקשות על ראיית המחצה"ש מהמשנה בפסחים (פ"י מ"ו) "...רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים..." הרי שרבי שנה שם שמיים במשניות. וכן הוא בתענית (פ"ב מ"ד).

⁹ הערת הרב גיורא ברנר: אולי כוונת השו"מ לברכות ק"ש שכיון שהן נסמכות לק"ש שהיא עצמה דאורייתא ממילא התירו להזכיר השם גם בברכותיה אך לא בשאר ברכות ע"י רמב"ם (ק"ש פ"ב הי"ג) ובמה שביארו בדבריו בכס"מ וביד המלך וע"ע בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שכ), ואם צדקנו בהנ"ל יובן היטב לשון "משא"כ שאר ברכות" שכתב השו"מ, שמשמע שגם קודם לכן דיבר בברכות (והיינו ברכות ק"ש) וצ"ע.

מעלה לכנות". הרי שהתיר בפסוקים ואסר בברכות.

וכך פסקו גדולי הפוסקים, האגר"מ (שם), הציץ אליעזר (ח"ג סי' א) והגר"ע יוסף זצ"ל (שם).

5. בספר חסידים (מרגליות סי' ד) כתב: "ומעשה בחסיד אחד שהיה יושב בבית החופה ושמע אחד מן המשוררים במחולות היה מזכיר את ה' בשירו אז היה אותו חסיד מנדהו על כל פעם ופעם וגם שדים אינם מזכירים שם שמים לבטלה כדאיתא במגילה וליחוש דילמא שד הוא גמירי דלא מפקי ש"ש לבטלה".

עוד כתב שם (סי' אלף צב): "לא יתחיל אדם בפיוטיו בתיבה או בשתיים בשם כי כן מנהג שאדם אומר לחבירו כתוב לי סדר ראש השנה והוא אומר איזה סדר והוא משיב אהללה אלהי הרי על חינום הזכיר ה'. ומה שהראשונים עשו לפי שהראשונים לא היו נושאים לשוא אלא היו עושים בחכמה כך היו אומרים סדר של יום ראשון או של

יום שני ומזמור של יום פלוני".

עוד כתב שם (סי' אלף צד) והביאו המשנ"ב סי' רטו ס"ק יט): "אם תשמע אדם שמזכיר השם כגון שרוצה לומר ה' עשה לי כך וכך וכיוצא בו אל תכנס בתוך דבריו כשהזכיר השם שהרי ישתוק לשמוע דברך נמצא שאתה גורם לו שמוציא שם שמים לבטלה כשאמר הקדוש ברוך הוא אבל אם הזכיר את השם כדי לקלל אז תפסיק דבריו כי יחטא כשמקלל".

ולכאורה נראה סתירה, שבסימן ד אסר להזכיר שם ה' כלל, ואילו בסימן אלף צב התיר להזכיר שם ה' אלא שלא בתחילת תיבה, וכן התיר בסימן אלף צד.

דגם לשיטתו בכל מקום בלימוד תורה מותר לומר האזכרות ואפילו בברכות ובתפילות.

ולדברי מהרש"א יש להביא ראייה מהמשנה באבות (פ"ג מ"ו) שם שנינו כנ"ל בברכות דאפילו אחד שעוסק בתורה שכינה עמו והביאה המשנה את הפסוק הנ"ל. ופירש המאירי (שם ד"ה ומי"ם שאפי' אחד) "ומניין שאפי' אחד שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי, והוא במקום אשר תזכיר, כלומר אפילו אתה יחיד". ופירושו הוא ממש כדברי המהרש"א, שהקב"ה יתן רשות להזכיר את שמו [ועיין ברש"י (שמות כ כא ד"ה בכל) שפירש פסוק זה גם כן גבי נתינת רשות להזכיר את שמו. אמנם רש"י שם פירש פסוק זה על הזכרת השם המפורש, כדרשת הגמ' בסוטה (לח ב) שלא הותר אלא בבית המקדש שיבנה במהרה בימינו אכ"ר].

ובשו"ת אגר"מ (שם) דחה את דברי היעב"ץ וכתב שסברתו להתיר כדי שלא יטעו במטבע ברכות היא רק למלמד תשב"ר כדי שהם לא יטעו, אבל גדול הלומד לעצמו, ודאי לא יטעה מחמת לימודו, מה גם שבברכות שאינם מורגלות,

לא יזכור אותם מתוך לימודו, ולכן אין חשש שיטעה ואסור לו לומר האזכרות. והוסיף שם שאף בלימוד גמרא עם קטנים אין היתר, אלא רק כשמלמדם כיצד לברך, מותר לומר שם ה'.

ולמעשה רוב הפוסקים הכריעו כדעת המג"א ולא כהיעב"ץ, ופסקו שאין לומר אזכרות שבברכות ותפילות שבתלמוד. כך פסק השדי חמד (אסיפת דינים מערכת ברכות סי' א אות מג) והביא שכן היא דעת החיד"א (ברכ"י או"ח סי' רטו). וכך דעת הפלא יועץ בספרו חסד לאלפים (סי' רטו סעי' ז) שכתב: "אם יש הזכרה באמצע מטבע ברכה הכתובה בש"ס לא יזכיר השם בקריאה אלא יאמר השם, אבל בדרך לימודו או שמביא פסוק בש"ס מצוה להזכיר בפ"י ד' ולא לכנות ולומר השם, דאין זה דרך כבוד כלפי

ד. הזכרת שם שמיים בזמירות שבת

מותר להזכיר שם שמיים בזמירות שבת, ובלבד שיעשה זאת בכבוד הראוי ולא מתוך קלות ראש.

יש להקפיד שלא לחזור על שם ה' פעמיים, על כן בזמירות אשר בהם לפי הלחן חוזרים על משפט פעמיים, מותר לומר בפעם הראשונה שם שמיים ובפעם השנייה צריך לומר בכינוי (השם).

הזכרת שמות ואין לאומר לבטלה, כן נראה לי וכן נוהגין". והמג"א (שם ס"ק יא) כתב: "צ"ע דאומרים כל היום תחינות שיש בהן הזכרת שמות ולמה יגרע זה דדוקא ברכה לבטלה אסור וצ"ע". ובביה"ל (שם ד"ה ואין) הביא לתרץ את תמיהת המג"א מספר בגדי ישע שכתב שביעלה יבוא כיון שמתכוין לצאת יד"ח ברכה גרע.

ולפי זה כל שלא מתכוין לצאת ידי חובת ברכה, אלא שמזכיר שם שמיים דרך תחינה ובקשה, לכו"ע שרי, ואף לרמ"א. ומנ"ל לחלק בין תחינה ובקשה לשבח והודאה? ואם בתחינות ותפילות התירו למה לא יתירו גם בשבח והודאה. ובזמירות השבת יש מהם שהם שבח והודאה ויש שהם תחינה ובקשה, ואיזה סברה יש לחלק ביניהם. ומשמע שבכל גוונא מותר להזכיר שם שמיים בזמירות שבת.

נראה להביא עוד ראייה להיתר מדברי החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לח) שכתב: "ואחר זה ראיתי בספר כף ונקי כ"י להחכם השלם החסיד כמה"ר כליפה מלכה זלה"ה שהיה מחלקת בין חכמי מערב כשמשוררים אם לשורר ג"כ בתיבת ה' ות"ח זקן עשה שאלת חלום ע"ז והשיבו לו רננו צדיקים בה' עכ"ד".

ובכף החיים (סי' רטו ס"ק כד) כתב על זה: "ונראה דהוא הדין אם מוציא ה' באימה וביראה אבל בדרך שחוק ודאי אסור ואפילו אם מוציאו אגב המקרא ולא תעשה כזאת בישראל".

ומכל הנ"ל נראה שמותר להזכיר שם ה' בזמירות שבת. ועוד יש לצרף כסברה את מה שכתבו הרבה אחרונים שמחברי הפיוטים היו גדולי עולם, ר"י הלוי, ראב"ע, ר"י נאג'רה ועוד ומתוך הפיוטים מוכח שחרזו את שם ה' והתכוונו שישירו אותו.

ובעצם העניין לומר את שם ה' בניגון, כתב הראשל"צ הגר"ע יוסף שליט"א ביחוד"ד (ח"ב סי' ה) להתיר מדברי החיד"א דלעיל, והוסיף וכתב, "וסיוע לדבר ממה שכתב הגאון רבי אליעזר אשכנזי בספר מעשה ה' (מעשה מצרים פ"ה) וז"ל, ומכאן ראה שאין מקום להשיג על שלוחי צבור שמנגנים

אמנם בפשטות נראה ליישב, שמה שאסור הוא דווקא כשעושה כן דרך שחוק והלצה, אבל אם לא, מותר להזכיר שם ה' בפיוטים ואף בסיפור דברים כשרוצה להודות לה' על חסדיו. וכן ביאר דבריו בשו"ת עולת יצחק (או"ח סי' טע).

בשו"ע (או"ח סי' תקס סע' ג) פסק: "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם... וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין". והמגן אברהם (שם ס"ק י) הביא מליקוטי מהרי"ל שכתב שהמשוררים במשתה פיוטים לשמחת הרעות, לא כדין עושים, "כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר". וכתב על זה המ"א "ונ"ל דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת, אבל פיוטים אחרים אסור". הרי שהתיר לשיר את הפיוטים שנתקנו על הסעודה בשבת, ולא הזכיר שצריך לשנות בהם את שם ה'. ואם אכן היה לשיטתו איסור בדבר, היה לו להשמיענו בק"ו מהאיסור שהשמיע בתחילת דבריו, של עשוני בניך כמין זמר, שאיסור זמרה בפסוקים לכאן קל הוא מאיסור הזכרת שם שמיים לבטלה.

וכן נראה להוכיח מדברי הט"ז (שם ס"ק ה) שכתב "ובהרבה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל וזהו ודאי חטא גדול דלא התירו אלא זכרון חסדי ה' וכל שכן שיש עון גדול במה שלוקחים על הסעודה אדם ליצן א' ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות קדושים אשרי אנוש לא יעשה זאת וע"ז אמרו בניך עשאוני ככנור כו".

ואפשר להבין את דבריו בשני אופנים. או שכוונתו למילים מתוך פסוקים, או שכוונתו לשמות הקודש. ומשמע שכל שלא עושה שחוק בשמות הקדושים מותר [אמנם ראייה זו אינה חזקה, שאפשר (כאמור לעיל) שכוונתו בתיבות קדושים הוא למילים מתוך פסוקים ולא דווקא לשם ה' כאמור לעיל].

ראייה נוספת להיתר יש להביא מפסק הרמ"א (או"ח סי' קפח סע' ז) בעניין מי שטעה בר"ח ולא אמר יעלה ויבוא בברכת המזון, שלא יאמר אותו בתוך הרחמן: "ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו

לבין כשנשבע או מתחייב למשהו בשם ה', "שבנתינת שבח אף אם יפסיקנו אחר, נתקיימה מחשבתו שנתן שבח להשי"ת" וסיים ע"ז הלהורות נתן, "דהיכי דמזכיר שם שמים דרך תפילה ובקשה או ברכה לית לן בה", כלומר לא חוששים שיפסיקנו אחר. ומזה נלמד שק"ו לאמירת שם ה' באמצע משפט בזמירות שבת שהן שבח והודיה להשי"ת שמותר.

אולם בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' נב) כתב שמנהגם להזהר בזה ולא לומר אזכרות בזמירות ותשבחות, וביאר שטעמם הוא מפני "דמבואר בשו"ע (או"ח סי' ה), יכוון בברכות פירוש המילות וכשיזכיר השם יכוון פירוש קריאתו ע"ש. ולא דוקא בהזכרת השם בברכות אלא ה"ה בכל תפלה ותחינה ועיין חיי"א (כלל ה' סי' א) שכתב ויירא ויזדעזע אבריו בשעה שמזכיר השם וכו' ועיין כף החיים (סי' ה' סק"א) וכבר האריכו בזה הרבה מכמה מאמרי הש"ס ומדרשי חז"ל. ולפי שלא כל אדם זוכה להכין לבו לכך על כן דינו בהזכרת השמות שחוייבנו להזכיר ושתקנו לנו קדמונינו בנוסח תחינות וכדומה נוסף על תפלות ומקראי קודש והבו דלא להוסיף עלה. ומ"מ מעיקר הדין בודאי שאין איסור בזה".

ולכן למרות שמותר מעיקר הדין להזכיר שם שמיים בזמירות שבת, צריך שהזכרה זו תעשה בכבוד ראש ובכוונה, לשים לב למילים ששרים, לכוון להלל ולשבח את הקב"ה¹⁰.

וכתב החזו"א (או"ח סי' קלז ס"ק ה) שכל שהוא דרך הודאה אין בו איסור איסור שם שמיים לבטלה, "ורשאי אדם לנסח תפילה ותהילה לה' ורק דרך ברכה שקבעו חכמים אסור לבטלה". ויוצא מדבריו שמותר להזכיר שם שמיים בזמירות שבת.

בתפלה בשם ה', וכבר אמרתי סמך לזה ממה שכתוב רננו צדיקים בה', ולא נאמר רננו צדיקים לה', אלא ר"ל שאף בשם עצמו יאות הניגון והרננה, כי לישרים נאזה תהלה אפילו בשמו יתברך, מאחר שכל כוונתם לשם שמים. ע"כ". והביא עוד פוסקים שמתירים, וסיים להעיר על דבר חשוב, "אולם הדבר ברור שיש להקפיד לומר שם ה' כמתכונתו והוייתו, בטעם מלרע, כלומר, שהטעם למטה באות נ', ולא לאומרו מלעיל באופן שיהיה הטעם באות הדל"ת בגלל המנגינה".

עוד ראייה להיתר מהגמרא במסכת קידושין (עא א) שם שנינו: "ת"ר בראשונה שם בן שתיים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים". הרי דאפילו בשם בן י"ב אותיות מותר לשיר בקודש, ק"ו לשם בן ד' אותיות (וכ"ש שלא הוגים אותו ככתיבתו) שמותר לשורר בתנאי שמתכוונים לקודש להודות ולהלל להקב"ה.

בשו"ת להורות נתן (ח"ז או"ח סי' י) הביא את דברי המג"א בספר זית רענן (על הילקוט ריש ויקרא) שהקשה על הגמרא בנדירים (יב): "מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' מנחה לה' תודה לה' שלמים ת"ל קרבן לה' וק"ו ומה זה שלא נתכוון אלא להזכיר שם שמים על הקרבן אמרה תורה קרבן לה' לבטלה על אחת כמה וכמה". וקשה, שהרי אנו אומרים בכל יום י"ג מידות ושם אומרים ה' ה' אל רחום וכו', ותיירץ "וי"ל דהתם הוי כאילו קורא להשי"ת שיעשה בקשתו, משא"כ כשאמר לה' ולא אמר כלום א"כ הוי לבטלה". ועל זה מוסיף ומקשה ממה שאמר דוד המלך, "לה' הארץ ומלואה", הרי שלא חשש להתחיל בשם ה' שמא יפסיק. ותיירץ, שיש חילוק בין כשנותן שבח לה'

¹⁰ וכן לא להזכיר שם שמיים כנגד הערוה, כמבואר בברכות (כה ב).

אפילו בקול רם יכול לומר שמע שמע אי לא כוון דעתיה מעיקרא. ומה שהשיג רבינו ואמר ונראה שאין לחלק דבגמרא דידן אינו מחלק עכ"ל אינו כלום דמדקאמר משתקין אותו אלמא דמיירי דאינו מתפלל ביחיד אלא ברבים והשומעים אותו אומר שמע שמע משתיקין אותו והכי נקטינן ודלא כרבינו והשלחן ערוך (סי' סא סע' ט) שנמשך אחריו ולא כתב החילוק בין יחיד לציבור ולא כתב גם החילוק בין אומר בקול רם לאומר בלחש אלא כדפירשתי עיקר. מיהו ביחיד נמי לא שרי אלא כשמתפלל ביחיד וליכא שומעין אותו אומר שמע שמע שתי פעמים בקול רם אבל בדאיכא שומעין אסור אפילו כשמתפלל ביחיד כדפירשתי."

ומדבריו אפשר לדקדק שכל החשש של מיחזי כשתי רשויות הוא רק בדרך תפילה, בקריאת שמע או בתפילת עמידה, אבל בזמירות שבת, שהם רק תחנונים, אפילו ברבים שרי לא רק ביחיד, מאחר ומה שמשתקין הוא רק משום שגרים למיחזי כשתי רשויות, משא"כ בזמירות ותחנונים. אלא שקשה לומר כך מדברי הגמרא בסוכה דלעיל, שמשמע שלא רק בתפילה יש איסור, אלא בכל שבח והודאה.

ולכן נראה שכל שמזכיר שם שמיים פעמיים, הרי יש בזה משום מיחזי כשתי רשויות ואסור, ולכן בזמירות שבת, לכאורה הפתרון הטוב הוא שבפעם הראשונה יאמר את שם ה' ובשנייה יאמר בכינוי, ה'.

וכ"פ הגר"ד ליאור שליט"א (שו"ת דבר חברון, יו"ד סי' קסט ס"ק ג) וז"ל, "שירי קודש שבהם מופיע שם ה', מותר לבטאו, ואין צריך לומר כששרים פסוק מכתבי הקודש, אולם נראה שיש להקפיד שלא לחזור על שם ה' פעמיים. לכתחילה בשירים חדשים נראה שיש להקפיד ולהימנע מהזכרת שם ה'."

וכן התיר הגר"ש משאש זצ"ל בשו"ת תבואות שמש (יו"ד סי' עד) ובשו"ת שמש ומגן (חלק ב' סי' נח אות ח).

6. לפי חלק מהלחנים יוצא שבהרבה מהזמירות, חוזרים על הבית פעמיים, וכך יוצא שאומרים שם ה' פעמיים.

במשנה ברכות (פ"ה מ"ג) שנינו, "האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו" ובגמ' (שם לג ב) "משום דמחזי כשתי רשויות". ובגמ' סוכה (נג ב) שנינו "אנו ליה וליה עינינו... איני והאמר רבי זירא כל האומר שמע שמע כאילו אמר מודים מודים? אלא הכי אמרי המה משתחיים קדמה ואנו ליה ועינינו ליה מיחלות". ופירש רש"י (ד"ה אנו) "דכיון דאתרי מילי קמדכר ליה תרי זימני ולא אחדא מילתא תרי זימני לית לן בה". ואם על דבר אחד מזכירים פעמיים יש בזה איסור של מחזי כשתי רשויות, ולא דווקא בשמע שמע או מודים מודים, אלא בכל שבח והודיה אסור להזכיר פעמיים משום שנראה כשתי רשויות.

וכ"פ הרמב"ם (תפלה פ"ט ה"ד) והשו"ע (או"ח סי' סא סע' ט, סי' קכא סע' ב).

אמנם התוס' (ד"ה אמר מודים) כתבו: "ירושלמי, הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם". ומשמע שכל האיסור לכפול פסוקים, או שמות הוא רק בצבור. ולפי זה בזמירות שבת כששר בביתו, חשיב תחנונים ושרי. אולם הטור (או"ח סי' סא) כתב שאין חילוק בין יחיד לצבור, וכן נראה מסתימת הרמב"ם והשו"ע (שם).

והב"ח (או"ח סי' סא) כתב: "ולפ"ז נראה דהירושלמי דמחלק בין ציבור ליחיד והתוספות (שם) הביאוהו הוא עיקר דכיון דאיסורא ליכא אלא משום דנראה לשומעים כשתי רשויות ולכן משתיקין אותו השומעים א"כ כשמתפלל ביחיד דליכא שומעים

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

פנחס בן צבי ז"ל

נלב"ע ר"ח טבת תשע"ח

תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין
ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים ובעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים